

ปาจาก: ทรัพยากรทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยว ของชุมชนชนาบนาก จังหวัดนครศรีธรรมราช

อรอนงค์ เจียบแหลม

สาขาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการ สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
80160

ผู้เขียนหลัก อีเมล: conanong64@gmail.com

วันที่รับบทความ: 18 สิงหาคม 2561; วันแก้ไขบทความ: 4 ตุลาคม 2561; วันตอบรับบทความ: 8 ตุลาคม 2561

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสำคัญและคุณค่าของปาจาก ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของชุมชนชนาบนาก และการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวและอนุรักษ์ทรัพยากรปาจากในชุมชน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลสำคัญ กลุ่มตัวอย่าง 12 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ และประชุมกลุ่มระดมความคิดเห็นเพื่อให้ทราบถึงความสำคัญและคุณค่าของปาจาก วางแผนและออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน กำหนดช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว และสำรวจความพึงพอใจการท่องเที่ยวโดยการทดสอบเส้นทางท่องเที่ยวร่วมกับผู้ประกอบการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ และนักท่องเที่ยว จำนวน 20 คน ผลวิจัยพบว่า ปาจากมีความสำคัญและมีคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับชุมชน 5 ด้าน ได้แก่

1) การอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น 2) การเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร 3) การเป็นวัตถุดิบในการผลิตสิ่งของเครื่องใช้ 4) การเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และ 5) การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรจากจุดเด่นของชุมชนชนาบนากคือ วิถีชีวิตซึ่งเกี่ยวเนื่องกับปาจาก และกำหนดเค้าโครงเรื่องคือ “ท่องเที่ยวปาจากวิถีชนาบนาก แหล่งลุ่มน้ำปากพนัง” เส้นทางท่องเที่ยวเป็นวงรอบ ระยะทาง 14.6 กิโลเมตร สำหรับการท่องเที่ยวครึ่งวัน หรือปรับเป็น 1 วัน ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้เข้าร่วมทดสอบเส้นทางท่องเที่ยวประกอบด้วยผู้ประกอบการที่พัก/โรงแรม มัคคุเทศก์ และนักท่องเที่ยว ผู้เข้าร่วมมีความพึงพอใจในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.67 สำหรับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนชนาบนาก ควรกำหนดจุดท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มสนใจชาวพันธุ์พื้นเมือง กลุ่มสนใจเรียนรู้ปาจาก และการมีส่วนร่วมในกิจกรรม นอกจากนี้ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้นำและพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน

คำสำคัญ: จังหวัดนครศรีธรรมราช ชุมชนชนาบนาก ปาจาก ลุ่มน้ำปากพนัง เส้นทางท่องเที่ยว

Nipa Palm: Natural Resources and Tourist Destination of Khanap Nak Community, Nakhon Si Thammarat Province

Onanong Cheablam

Tourism and Hospitality Industry Program, School of Management, Walailak University, Nakhon Si Thammarat Province, Thailand 80160

Corresponding author's E-mail: conanong64@gmail.com

Received: 18 August 2018; **Revised:** 4 October 2018; **Accepted:** 8 October 2018

Abstract

The aim of this study is to investigate the importance and value of nipa palm stands in relation to the local way of life of the residents in Khanap Nak community in the province of Nakhon Si Thammarat, as well as to develop a tourist route that will lead to tourism and conservation of nipa palm stands in the community. The study involved the participation of the community, and 12 key informants were selected for in-depth interviews by snowball sampling. Group brainstorming was performed for the purposes of raising awareness of the importance and value of nipa palm stands, planning and designing tourist route in collaboration with the community, determining tourism seasons, and taking a trial trip along the designed route with 20 tour operators, tour guides and tourists in order to survey their satisfaction of the route. The results suggest that nipa palm stands had importance and value to the community in 5 aspects, which include 1) being the source

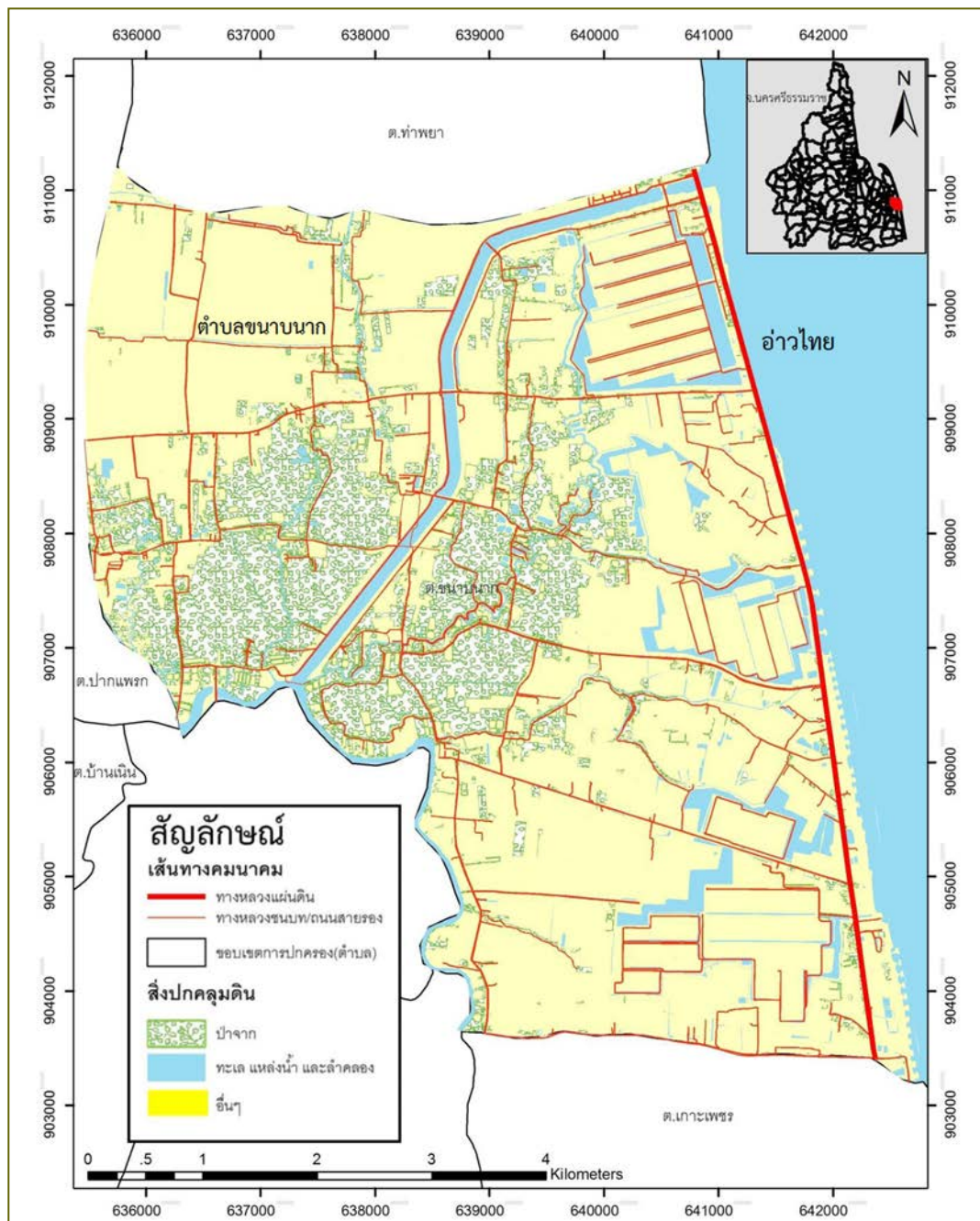
of conversation of the local way of life, 2) being the source of raw materials for food preparation, 3) being the source of raw materials for making supplies, 4) being the source of income generation for local residents, and 5) being the source of natural conservation. In terms of development of tourist route as a tool to conserve natural resources, the uniqueness of Khanap Nak community to be presented to the tourists and visitors was the relationship between the local people and nipa palm stands. The theme of the designed tourist route was “Visiting nipa palm stands, seeing the local way of life of Khanap Nak community at Pak Phanang river”. The route was designed in circle with a total distance of 14.6 kilometers which can be completed by travelers in a half-day trip or a whole-day trip, depending on the activities and participation arranged by the community. According to the trial trip, the participants – namely, operators of lodgings/hotels, tour guides and tourists – reported a high level of satisfaction with an average score of 3.67 from 5. Regarding the plan for tourism development in Khanap Nak community, tourist attractions should be determined in accordance with different objectives of tourist groups such as the ones interested in local rice farming, ones wishing to learn about nipa palm stands, and ones aiming for hands-on experience and activities. In addition, the community should be allowed to take part in arranging tourism under the supervision of the Sub-district Administration Organization who leads the tourism management and development along with the community.

Keywords: Nakhon Si Thammarat province, Khanap Nak community, Nipa palm, Pak Phanang river, Tourist route

บทนำ

ตำบลขนานนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอปากพนังประมาณ 24 กิโลเมตร ปัจจุบันตำบลขนานนากมีเนื้อที่ประมาณ 38.8 ตารางกิโลเมตร (24,250 ไร่) มี 10 หมู่บ้าน จากภาพที่ 1 พบว่าชุมชนขนานนากมีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มไม่มีภูเขาและป่าไม้ ทิศตะวันออกจดทะเลอ่าวไทยฝั่งตะวันตกติดกับแม่น้ำปากพนัง ซึ่งแม่น้ำปากพนังได้พัดพาตะกอนดินมาทับถมบริเวณปากน้ำตลอดระยะเวลายาวนาน ดังนั้นพื้นที่ใน

ชุมชนขนานนากซึ่งเป็นส่วนปลายของลำน้ำจึงมีความอุดมสมบูรณ์ส่งผลให้เกิดเป็นพื้นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก ประชาชนมีอาชีพหลักคือ การปลูกข้าว และการทำไร่จาก ในปี พ.ศ. 2558 ชุมชนขนานนากมีพื้นที่ป่าจากหรือไร่จากที่มีการประกอบอาชีพเกี่ยวกับป่าจากสูงถึง 3,602 ไร่ (ศักดิ์ชัย ปิ่นเพชร, 2558) เมื่อเปรียบเทียบปริมาณพื้นที่ป่าจาก วิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์และพึ่งพาป่าจาก ทั้งในจังหวัดนครศรีธรรมราชและพื้นที่อื่นๆ พบว่า ตำบลขนานนากมีพื้นที่ป่าจากมากที่สุด (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2553) ปัจจุบันชุมชนขนานนากมีการทำน้ำฝิ่งจากเพิ่มมากขึ้น ผลผลิตที่ได้

ภาพที่ 1 ขอบเขตของตำบลขนานนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ราคาดี เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน

ปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริมการใช้พื้นที่ว่างให้เกิดประโยชน์เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศทางธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์ โดยพัฒนาบ่อกึ่งร้างเพื่อการปลูกป่าจาก นอกจากการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีความสำคัญแล้ว ต้องมีการอนุรักษ์วิถีชีวิตในการทำไร่จากและกระบวนการทำน้ำผึ้งจาก เพราะหากไม่มีการอนุรักษ์และถ่ายทอดให้กับรุ่นลูกหลานแล้ว คุณค่าและความสำคัญก็อาจสูญหายไป ดังจะเห็นได้จากพื้นที่ป่าชายเลนในหลายพื้นที่ของประเทศไทยที่มีการทำลาย เปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เกษตรกรรม เมืองและสิ่งก่อสร้าง (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2559) ส่งผลให้ชุมชนในบางพื้นที่ไม่มีทรัพยากรป่าจากและขาดองค์ความรู้ของการทำผลิตภัณฑ์จากต้นจาก

พื้นที่ป่าจากหรือไร่จากในชุมชนชนบทมีพื้นที่ขนาดใหญ่ กล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่ป่าจากธรรมชาติที่ยังคงความสมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทย ควรได้รับการอนุรักษ์ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตของชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับป่าจาก และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นที่อาศัยในแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณข้างเคียง ดังนั้นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าจากจึงสามารถดำเนินการโดยใช้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นเครื่องมือในการจัดการและนำไปสู่การอนุรักษ์ได้

งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสำคัญ และคุณค่าของป่าจากที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนชนบท และการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ และอนุรักษ์ทรัพยากรป่าจาก ทั้งนี้เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นอาชีพเสริม

และกระจายรายได้ให้กับชุมชนชนบทซึ่งทำไร่จาก ตลอดจนเป็นการส่งเสริมความตระหนักและการอนุรักษ์ป่าจากให้แก่ชุมชนท้องถิ่น เยาวชนในชุมชนรวมทั้งนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเยือนตำบลชนบท

วิธีดำเนินการวิจัย

1) การเก็บข้อมูลคุณค่าและความสำคัญ วิถีชีวิต และช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวป่าจากร่วมกับชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาออกแบบระบบสื่อความหมาย และพัฒนาเส้นทางศึกษาธรรมชาติ โดยรวบรวมข้อมูล 2 ประเภท ดังนี้

1.1) **ข้อมูลทุติยภูมิ** ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและบทความ งานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับป่าจาก โดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลชนบท

1.2) **ข้อมูลปฐมภูมิ** การศึกษาข้อมูลคุณค่าและความสำคัญ วิถีชีวิต และช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวป่าจาก ทำการศึกษาร่วมกับชุมชน และให้ชุมชนมีส่วนร่วม ดังนี้

1.2.1) **สัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key Informants)** ในชุมชนที่ประกอบอาชีพป่าจาก ได้แก่ ตัวแทนชุมชนที่ทำอาชีพป่าจากทั้งที่มีภาระจำหนายและไม่ได้จำหนาย ชุมชนที่ผลิตผลิตภัณฑ์จากป่าจาก โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball sampling) เพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องอาศัยคนท้องถิ่นในการให้ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน ถูกต้องและต่อเนื่อง

1.2.2) **การประชุมระดมความคิดเห็น (ภาพที่ 2)** เพื่อให้ชาวบ้านซึ่งทำไร่จากเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าผลิตภัณฑ์ วิถีชีวิต และปฏิทินการท่องเที่ยวป่าจาก อีกทั้งการประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อคัดเลือกพื้นที่ป่าจากในการสร้างเส้นทาง

ภาพที่ 2 การประชุมระดมความคิดเห็นร่วมกับชุมชน

ท่องเที่ยวในพื้นที่

2) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรคือ ชุมชนที่มีอาชีพทำไร่จากในตำบลขนานนาก ทั้งหมด 415 ครัวเรือน (ศักดิ์ชัย ปิ่นเพชร, 2558) ทำการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่จากผู้ทำไร่จาก มีความรู้ด้านการทำป่าจาก และวิถีชีวิตเกี่ยวเนื่องกับป่าจาก จากการสุ่มแบบลูกโซ่ได้จำนวนทั้งสิ้น 12 คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลที่ครบถ้วนและมีความสอดคล้องกัน ในด้านการทดสอบเส้นทางท่องเที่ยวใน กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้ประกอบการโรงแรม มัคคุเทศก์ และนักท่องเที่ยวรวม 20 คน ซึ่งเป็นจำนวนและขนาดที่เหมาะสมที่ชุมชนสามารถรองรับได้ในการจัดการท่องเที่ยวในเส้นทางแต่ละครั้ง

3) การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาถึงคุณค่าและความสำคัญของป่าจาก วิถีชีวิตของชุมชนที่ทำป่าจาก รวมทั้งผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากข้อมูลทุติยภูมิ รวมทั้งข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์และประชุมระดมความคิดเห็น คุณค่าและความสำคัญของป่าจาก และนำเสนอเป็นรูปภาพเพื่อให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมทดสอบเส้นทางจำนวน 20 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ครอบคลุม 4 ด้าน คือ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) กิจกรรม (Activities) การเข้าถึง (Access) และสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) แบบสอบถามใช้แบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) ระดับความพึงพอใจ 5 ระดับ โดย 1 หมายถึง ความพึงพอใจน้อยที่สุด และ 5 หมายถึง พึงพอใจมากที่สุด วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมทั้งการแปลผลระดับความพึงพอใจเป็น 5 ระดับ

4) การออกแบบเส้นทางศึกษาธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

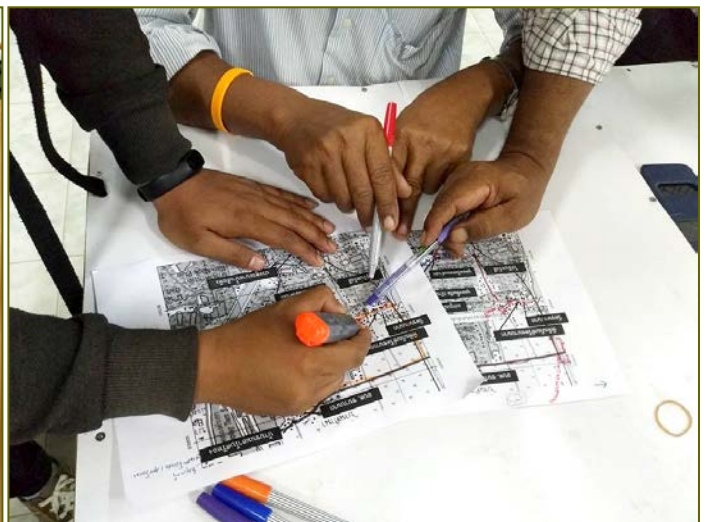
การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าจากในตำบลขนานนาก จากการประชุมระดมความคิดเห็น (ภาพที่ 3) ส่งผลให้ได้พื้นที่ที่จะพัฒนาเส้นทางศึกษาธรรมชาติในตำบลขนานนาก หลังจากนั้น ออกแบบและพัฒนาเส้นทางศึกษาธรรมชาติ โดยอุปกรณ์และวิธีการศึกษาในการออกแบบเส้นทางมีดังนี้

4.1) วัสดุอุปกรณ์สำหรับงานวิจัย แผนที่มาตราส่วน 1: 50,000 เครื่องกำหนดค่าพิกัดบนพื้นโลก (GPS) เชือกหมายระยะ สายวัด กล้องถ่ายรูป และตารางบันทึกข้อมูล

4.2) การวิเคราะห์ทรัพยากร จุดในการสื่อความหมาย และรูปแบบเส้นทาง โดยเลือกจุดเริ่มต้นของเส้นทางท่องเที่ยว ซึ่งพิจารณาจาก การเข้าถึง และความชัดเจนของจุดท่องเที่ยว/จุดสื่อความหมาย ประเมินสภาพพื้นที่ สำรวจจุดสื่อความหมายโดยให้ครอบคลุมในด้านคุณค่าและความสำคัญของป่าจาก ระบบนิเวศ ป่าจาก กระบวนการทำน้ำตาลจาก ตั้งแต่การเลือกต้นจาก การทุบ งวงจาก การปาดวงจาก เป็นต้น ออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากสภาพทางกายภาพ ความยากง่ายในการเข้าถึง และฤดูกาล และระบุจุดในการสื่อความหมาย และรูปแบบเส้นทางโดยใช้แผนที่มาตราส่วน 1:50,000 และเครื่องกำหนดค่าพิกัดบนพื้นโลก (GPS) เพื่อระบุจุดที่สำคัญ

4.3) วิเคราะห์กลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายและฤดูกาลท่องเที่ยวของชุมชนขนานนาก โดยการประชุมระดมความคิดเห็นจากชุมชนเพื่อกำหนดกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งวิเคราะห์กลุ่มนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน และฤดูกาลท่องเที่ยว

4.4) ออกแบบระบบสื่อความหมายในเส้นทางท่องเที่ยว จากเส้นทางที่ได้ระบุจุดสื่อความหมายแล้วนั้น ทำการออกแบบรูปแบบการสื่อความหมาย ซึ่งขึ้นอยู่กับรูปแบบที่ชุมชนต้องการ สภาพพื้นที่ที่เหมาะสม และงบประมาณที่สามารถดำเนินการได้

ภาพที่ 3 การออกแบบและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน

4.5) ทดสอบใช้เส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน โดยการจำลองการท่องเที่ยวจริงในพื้นที่ และนักสื่อความหมายทำหน้าที่ให้ข้อมูลในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ สำรวจความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเพื่อทำการประเมินและปรับปรุงเส้นทาง

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาถึงคุณค่าและวิถีชีวิตของชุมชนที่ทำป่าจาก ปฏิทินการท่องเที่ยวป่าจาก เพื่อนำข้อมูลมาออกแบบและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในพื้นที่ป่าจาก รวมทั้งเพื่อผลิตสื่อและสร้างนักสื่อความหมายในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าจาก และเกิดรายได้จากการท่องเที่ยว

1) **คุณค่าและความสำคัญของ “จาก”** (*Nypa fruticans* Wurmb) (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2559) จากการศึกษาคุณค่าและความสำคัญของต้นจากมีดังนี้

1.1) คุณค่าด้านการอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น

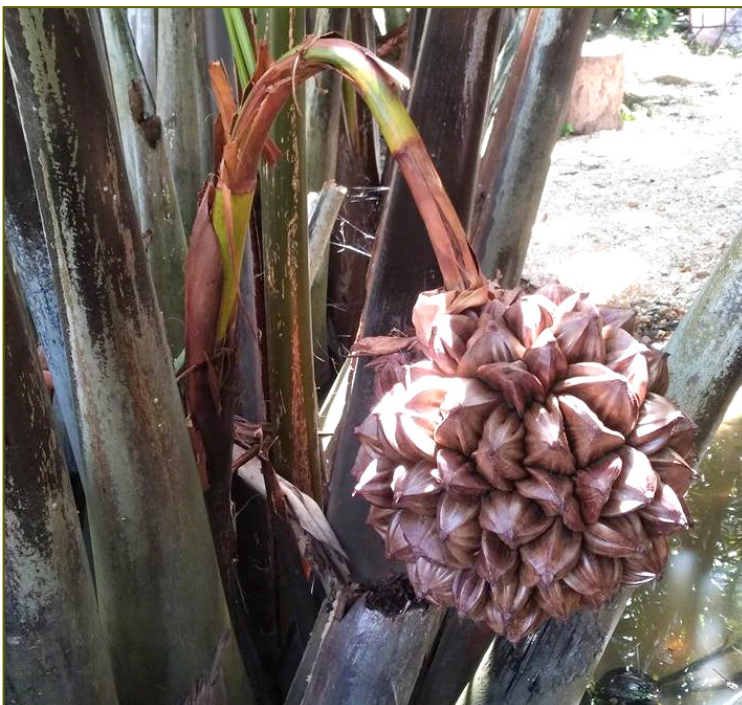
ภูมิปัญญาในการทำไร่จากของชาวบ้านขนานนามมีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ มีการสืบทอดต่อกันมายังรุ่นลูกหลาน และวิธีการทำไร่จากและน้ำตาลจากมีวิธีปฏิบัติแบบดั้งเดิม ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงหรือทำไม่ถูกวิธีก็ไม่สามารถทำให้ต้นจากมีน้ำหวานได้ ดังนั้นการทำไร่จากจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการอนุรักษ์

วิธีการทำ กระบวนการ รวมทั้งอุปกรณ์ที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการขั้นตอนการผลิต หากอาชีพไร่จากในปัจจุบัน ไม่เป็นที่ต้องการของคนรุ่นใหม่ เนื่องจากต้องใช้เทคนิคและความอดทนในการทำ อาชีพการทำไร่จากอาจสูญหายไป ดังนั้นคุณค่าในการอนุรักษ์ด้านภูมิปัญญาและวิถีชีวิตจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

การผลิตน้ำผึ้งจาก ต้นจากที่เหมาะสมที่สามารถให้น้ำหวานได้จะมีอายุประมาณ 5-6 ปี ขึ้นอยู่กับการดูแลและความอุดมสมบูรณ์ของต้นจาก จากการสัมภาษณ์พบว่าชุมชนจะทำน้ำผึ้งจากตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม และช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคมของทุกปี โดยมีวิธีดำเนินการดังนี้

การเลือกวงจาก เลือกวงจากที่โตสมบูรณ์ มีอายุประมาณ 5-6 ปี การเลือกวงจากให้สังเกตจากผิวของผลจะมีสีแดงคล้ำระยะก่า (ภาพที่ 4) หรืออาจจะใช้วิธีการนับอายุของวงจากเพื่อให้สามารถเลือกวงจากที่มีขนาดเหมาะสมและให้น้ำหวานจำนวนมาก การเลือกวงจากที่ยังไม่แก่จะทำให้ได้น้ำตาลน้อยและต้นจากจะไม่เติบโตเต็มที่

การตึงวงจาก เป็นการกระตุ้นให้วงจากพร้อมที่จะให้น้ำหวานได้เต็มที่ การตีกระตุ้นโดยใช้ไม้ตีตาลหรือตึงวงจากบริเวณด้านหลัง (ภาพที่ 5) เพื่อให้ลูกจากหยุดการเจริญเติบโต ทำให้น้ำเลี้ยงหรือน้ำหวานมาคั่งอยู่บริเวณวงจาก การตึงวงจากจะเริ่มหลังจากการตัดแต่งบริเวณกอกจากและวงจากเรียบร้อยแล้ว วิธีการตึงวงจากหรือสูตรในการตึงวงจากของแต่ละคนไม่เหมือนกัน

ภาพที่ 4 วงจากที่มีลักษณะที่เหมาะสมในการปาดเพื่อทำน้ำตาลจาก

ภาพที่ 5 การตึงวงจาก

ขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาในแต่ละครัวเรือน ขึ้นอยู่กับการสืบทอดจากบรรพบุรุษที่แตกต่างกัน โดยหากวงจากมีขนาดใหญ่และยาวจะต้องตีให้หนักและใช้เวลานาน

ในกรณีต้นจากสาว (จากที่ยังไม่ผ่านการปาดวง) จะเริ่มปาดวงครั้งแรก เมื่ออายุ 5-6 ปี ใช้สูตรตีวันละ 1 รอบๆ ละ 60 ครั้ง ติดต่อกัน 7 วัน หยุด 10-15 วัน แล้วกลับมาตีซ้ำ 4 วัน โดยตีวันละ 1 รอบๆ ละ 60 ครั้งเช่นเดิม (ศักดิ์ชัย ปิ่นเพชร, 2558) หลังจากนั้นก็สามารถปาดวงจากได้

ในกรณีต้นจากที่ผ่านการปาดวงแล้ว มีสูตรการตีดังตารางที่ 1 ซึ่งเมื่อมีการตีครบแล้ว สามารถปาดวงจากได้

การปาดวงจาก ใน 1 วันจะทำการปาด 2 ครั้งในรอบเช้าและเย็น เพื่อให้ได้น้ำหวาน ในช่วงเช้าจะเริ่มปาดตั้งแต่ 06.00 น. โดยต้องปาดครั้งเดียวให้วงขาด และใส่กระบอกล้อมไผ่รองน้ำหวานจากวงจาก พร้อมใส่เกร็ดต้นเคี่ยมเพื่อป้องกันน้ำหวานเปรี้ยวและขึ้นฟอง การใส่เกร็ดต้นเคี่ยมมากเกินไปจะทำให้ให้น้ำหวานมีรสขม ดังนั้นจึงต้องใสในปริมาณที่เหมาะสม ประมาณ 10 เกล็ด และปาดวงจากอีกรอบในช่วงเย็นเวลาประมาณ 15.30 -16.30 น. และเก็บน้ำหวานรอบเช้า พร้อมเปลี่ยนกระบอกรองน้ำหวานใหม่ เมื่อทำการปาดวงจากเสร็จ จะต้องทำลั่นจากไว้ด้วยเพื่อให้ให้น้ำหวานไหลไปในทิศทางเดียวกันและลงสู่กระบอกล้อมไผ่ (ภาพที่ 6)

การเคียนน้ำผึ้ง (น้ำหวานจาก) การเคียนน้ำหวานจากเพื่อให้ได้น้ำหวานแต่ละประเภทจะใช้วิธีการเคียนและระยะเวลาที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ว่าต้องการผลิตน้ำหวานรูปแบบใด การเคียนโดยทั่วไปไม่มีวิธีการดังนี้

1) กรองน้ำหวานจากเพื่อเอาเกล็ดต้นเคี่ยมและสิ่งสกปรกอื่นๆ ออก การเคียนน้ำหวานจะต้องใช้ไฟแรงตลอด ขนาดของกระทะขึ้นอยู่กับปริมาณของน้ำหวานจากที่ได้ และวัตถุประสงค์การทำ ถ้าทำน้ำผึ้งโซม (น้ำตาลปี๊บ) จะใช้กระทะและเตาขนาดใหญ่

2) การเคียนเพื่อให้ได้น้ำผึ้งโซม จะใช้น้ำหวานในปริมาณมาก กระทะหนึ่งจะสามารถใส่น้ำหวานได้ครั้งละประมาณ

3 ปีบ การเคียนจะต้องเคียนไปเรื่อยๆ เมื่อน้ำหวานงวดลงให้เติมน้ำหวานลงไปเรื่อยๆ ระหว่างที่เคียน น้ำหวานจะเดือดเป็นฟองล้นออกมาชาวบ้านจะใช้ภาชนะที่เรียกว่า “มอ” ครอบลงบนกระทะเพื่อป้องกันฟองน้ำหวานล้นออกนอกกระทะ (ภาพที่ 7ก) นอกจากนั้นขณะกำลังเคียนน้ำหวานให้ตัก “เปือกน้ำหวาน” หรือคราบสีขาวที่เกิดจากการเคียนออก การเคียนนานประมาณ 3 ชม. จะได้น้ำตาลเหลวขนาดยางมะตูม หลังจากนั้นยกลงจากเตาเพื่อนำมาโซม โดยใช้ไม้โซมตาลกดลงในกระทะน้ำตาล (ภาพที่ 7ข) ทั้งนี้เพื่อไม่ให้น้ำตาลเหนียวจนจับกันเป็นก้อน การโซมตาลใช้เวลา 30 นาที นำน้ำตาลที่ได้ใส่ปี๊บเป็นขั้นตอนสุดท้าย น้ำตาลสด 6 ปีบ จะเคียนได้น้ำตาล 1 ปีบ

3) การเคียนเพื่อให้ได้น้ำผึ้งจาก จะเคียนจนน้ำหวานจากเหนียวขึ้น และหยุดการเคียน ยกลงจากเตาเพื่อทิ้งให้เย็น หลังจากนั้นรอกใส่ขวด และทำการนึ่งเพื่อเป็นการฆ่าเชื้อโรค และการเก็บรักษาได้นาน

4) การเคียนน้ำตาลเพื่อให้ได้น้ำตาลผง โดยนำน้ำตาลจากที่เคียนจนเหนียวเรียกว่าน้ำผึ้งจาก นำยกลงจากเตาและ

ภาพที่ 6 การปาดวงจากและการรองน้ำหวานจากวงจาก โดยการทำลั่นจากให้น้ำหวานไหลลงในทิศทางเดียวกัน

ตารางที่ 1 สูตรการตีวงจากในกรณีต้นจากที่ผ่านการปาดวงแล้ว

สูตร	การตีวันละ/รอบละ	ติดต่อกัน/เว้น (วัน)	กลับมาตีซ้ำ (วัน)
สูตรที่ 1 ¹	ตีวันละ 1 รอบๆ ละ 20-30 ครั้ง	ติดต่อกัน 3 วัน เว้นไป 14 วัน	ตีซ้ำ 3 วัน
สูตรที่ 2 ²	ตีวันละ 1 รอบๆ ละ 60 ครั้ง	ติดต่อกัน 10 วัน เว้นไป 10-15 วัน	ตีซ้ำ 5 วัน
สูตรที่ 3 ²	ตีวันละ 1 รอบๆ ละ 18-25 ครั้ง	ติดต่อกัน 3 วัน เว้นไป 7 วัน	ตีซ้ำ 5 วัน
สูตรที่ 4 ²	ตีวันละ 1 มื้อ มื้อละ 25 ครั้ง	ติดต่อกัน 3 วัน เว้นไป 4-5 วัน	ตีซ้ำ 3 วัน
สูตรที่ 5 ²	ตีวันละ 1 มื้อ มื้อละ 30-50 ครั้ง	ติดต่อกัน 3 วัน เว้นไป 3 วัน	ตีซ้ำ 3 วัน
สูตรที่ 6 ²	ตีวันละ 1 มื้อ มื้อละ 50 ครั้ง	ติดต่อกัน 5 วัน เว้นไป 15-20 วัน	ตีซ้ำ 4 วัน

ที่มา: จากการสัมภาษณ์ นางวรรณ นาคราช วันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 และ ศักดิ์ชัย ปิ่นเพชร (2558)²

นำมาใช้ จนให้น้ำผึ้งแห้งและแยกตัวออกจากกัน (ภาพที่ 8)

การทำน้ำผึ้งจากในแต่ละรูปแบบ สามารถสรุปกระบวนการทำ ดังภาพที่ 9 ซึ่งกระบวนการทำน้ำตาลจากจะเริ่มจากการนำน้ำหวานจากที่รองได้ ถ้าเป็นน้ำหวานจากที่ไม่มีการใส่เกล็ดต้นเคี่ยม สามารถนำมาหมักใส่ไหไว้ประมาณ 10-15 วัน จะได้น้ำส้มจาก แต่ถ้ามีการใส่เกล็ดต้นเคี่ยมในกระบอกตอรอง น้ำหวานนั้นจะสามารถนำไปทำน้ำหวานได้หลายประเภท ถ้าไม่ต้ม สามารถดื่มได้เป็นน้ำหวานจากดิบ ถ้าต้มให้เดือดสามารถนำมาดื่มเป็นน้ำหวานจากพร้อมดื่มได้ ส่วนการทำน้ำผึ้งจากนั้นจะต้องต้มจนเหนียวหนืด และนำมาทิ้งไว้ให้เย็นบรรจุขวด นอกจากนี้ถ้ามีการ

ต้มจนหนืด ทิ้งไว้ให้เย็น นำมาบดและยี้จะได้น้ำผึ้งผง ส่วนน้ำผึ้งโสมนั้นจะต้มจนหนืด ยกลงมาจากเตาทำให้เย็นโดยใช้ไม้โสม จนแข็งและบรรจุใส่ป๊อปได้

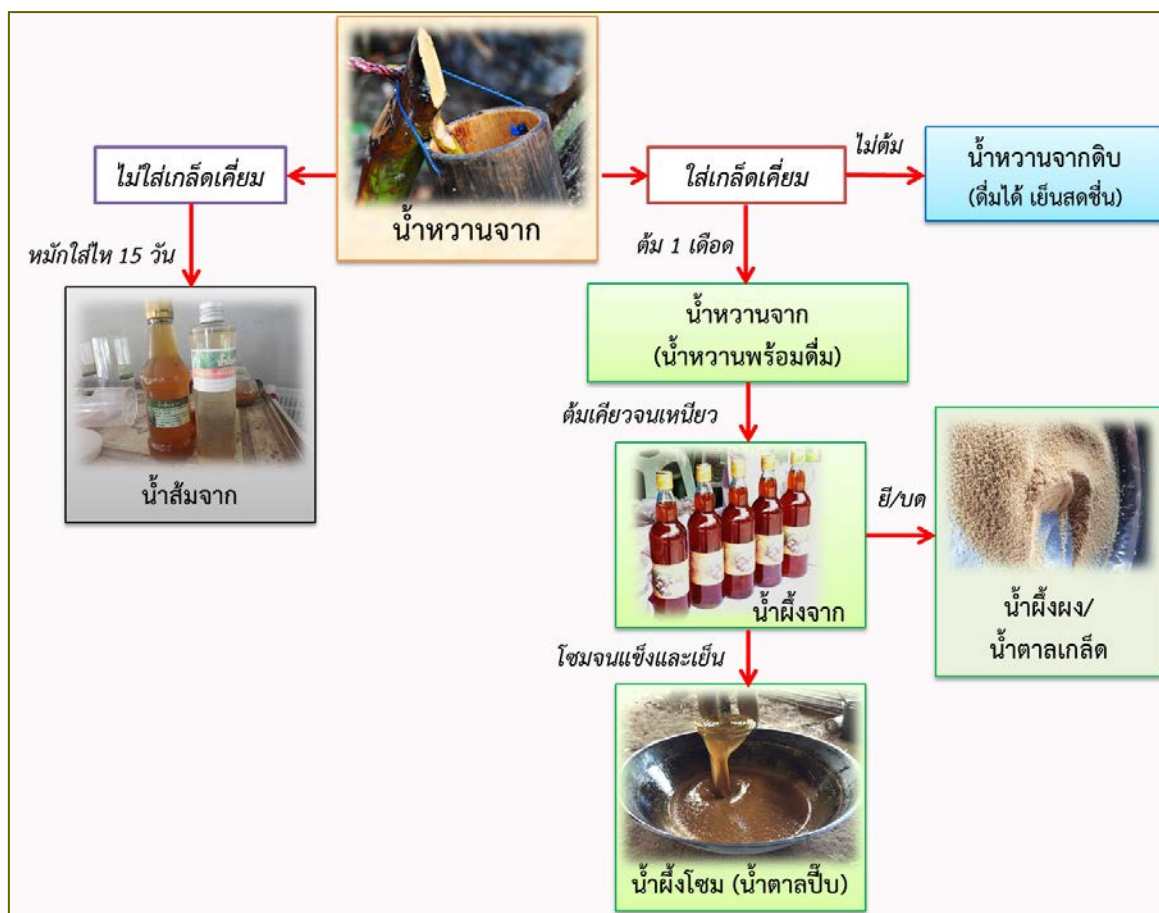
น้ำหวานจากแต่ละประเภทมีวิธีทำและอุปกรณ์ในการทำที่แตกต่างกัน เป็นการทำที่ได้จากภูมิปัญญาของชุมชน และสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งกระบวนการทำในแต่ละขั้นตอนนั้น ต้องอาศัยทั้งประสบการณ์และความชำนาญในการทำ เช่น การใส่เกล็ดต้นเคี่ยม ซึ่งเป็นไม้เคี่ยมที่ต้องทำเป็นชิ้นเล็กๆ ใส่ลงในกระบอกไม้ไผ่ในการร่อนน้ำหวานจาก ไม้เคี่ยมมีสารประกอบของโพลีฟีนอล ซึ่งมีรสฝาดสามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของจุลินทรีย์ (กรมทรัพยากร

ภาพที่ 7 (ก) การครอบหม้อเพื่อป้องกันน้ำตาลล้นออกมา (ข) การโสมน้ำหวาน

ภาพที่ 8 น้ำผึ้งจากที่นำมาใช้จนเป็นน้ำผึ้งผง หรือน้ำตาลผง

ภาพที่ 9 การแปรรูปน้ำหวานจากเป็นน้ำหวานในรูปแบบต่างๆ

ทางทะเลและชายฝั่ง, 2559) ดังนั้นถ้าใส่เนยหรือน้ำมันน้ำหวานจะเสีย และถ้าใส่มากโปรสชาติจะขมและน้ำหวานจะเปลี่ยนรสชาติไป จึงต้องอาศัยภูมิปัญญาและทักษะในการทำ ทั้งนี้ผลิตภัณฑ์ของน้ำหวานจากต้นจากที่ได้ สามารถนำไปจำหน่ายและบริโภคในครัวเรือนต่อไป

1.2) คุณค่าด้านการเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร

ขนานมากเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ปลูกจากขนาดใหญ่ และมีการนำต้นจากไปใช้ประโยชน์เกือบทุกส่วน ในด้านการนำไปเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหารพบว่า ต้นจากสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ดังนี้ ยอดจาก สามารถนำไปอ่อนไปห่อขนมที่เรียกว่าขนมต้ม ซึ่งทำจากข้าวเหนียว น้ำกะทิ และน้ำตาลจาก เรียกว่า “ปัด” (ภาพที่ 10ก) ซึ่งนิยมทำในเทศกาลต่างๆ เช่น งานชักพระ งานทอดกฐิน งานบวชนาค งานแต่งงาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้ทำขนมจาก (ภาพที่ 10ข) สามารถทำได้ทุกเทศกาล ซอดอก ชุมชนขนานมาก นิยมนำซอดอกอ่อนๆ มาทำเป็นอาหารโดยเฉพาะนำมาต้มจิ้มน้ำพริก ผลอ่อน ผลอ่อนช่วง 4 เดือน นำมาทำผัดทองและผัดแกง ผลอ่อนช่วง 5-8 เดือน นิยมนำมาทำขนมหวาน น้ำหวาน จากก้านทะลาย หรือซอดอก นำมาทำน้ำตาล ซึ่งสามารถผลิตได้ทั้งน้ำหวานจากน้ำตาลผง และน้ำตาลปึก นอกจากนี้ยังสามารถนำมาทำน้ำส้มจาก

คือ การนำน้ำหวานสดไม่ใส่เกลือเคี่ยมมาหมักไว้ในไหประมาณ 10-15 วัน ก็จะเกิดกรดน้ำส้ม และนำมาใช้บริโภค เช่น แกงส้ม เป็นต้น หากต้องการเก็บน้ำส้มจากไว้ได้นานเป็นปี ชาวบ้านมักจะเติมเกลือและกระเทียม แต่ถ้าไม่ใส่เกลือและกระเทียมจะเก็บไว้ได้เพียง 6 เดือน

1.3) คุณค่าด้านการเป็นวัตถุดิบในการผลิตเป็นสิ่งของเครื่องใช้

ส่วนประกอบของต้นจากนอกจากจะนำมาเป็นอาหารแล้ว ชุมชนขนานมากยังนำมาผลิตเป็นอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ ได้แก่ ยอดอ่อนของจาก ทำภาชนะตักน้ำ ซึ่งนำไปอ่อนของต้นจากมาสานทำเป็นภาชนะตักน้ำเรียกว่า “หมาจาก” ก้านใบอ่อน นำมาทำเป็นเชือกสำหรับนำมาเย็บดับจากมุงหลังคา เรียกว่า “ตอกปิด” นอกจากนี้ยังนำมาสานเป็นที่รองกันหม้อข้าวหม้อแกงในครัว เรียกว่า “กันหม้อ” หรือ “เสวียนหม้อ” (ภาพที่ 11ก) นอกจากนี้แล้วยอดจากยังสามารถนำมาทอหมวก โดยนิยมนำยอดจากที่มีอายุประมาณ 2 เดือน ใบแก่และก้านใบแก่ (ทางจาก) ทำไม้ก้านจากดับ ก้านใบนำมาเหลาเป็นไม้ขนาดยาวประมาณ 1-1.20 เมตร สำหรับนำมาทำเป็นไม้ก้านจากดับ ใช้เมื่อเวลาเย็บจากดับมุงหลังคา นอกจากนี้ใบแก่สามารถ

นำมาสานทำเป็นหมวกกันแดดกันฝน เรียกว่า “เปี้ยว” ซึ่งมีลักษณะคล้ายหมวกของชาวเวียดนาม (ภาพที่ 11ข) รวมทั้งใบแก่สามารถนำมาเย็บเป็นตับจากใช้มุงหลังคาหรือฝาบ้าน โดยจะใช้ใบแก่มาทำโดยตัดใบที่ต้องการแล้วปล่อยให้เหลือใบเลี้ยงกอ 3-4 ใบ ในการเย็บจากนิยมใช้ไม้ดัดยาว 1 เมตร โดยใช้ใบย่อยของจาก 2 ใบ ซ้อนให้ทับกันแล้วเย็บร้อยให้ติดกัน

1.4) คุณค่าด้านการเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

การทำไร่จาก นอกจากจะได้ประโยชน์ในการใช้เพื่อบริโภคและใช้เป็นวัสดุอื่นๆ แล้ว ประโยชน์และคุณค่าที่ทำให้ชุมชน

มีคุณภาพชีวิตที่ดีคือการสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน พบว่าการทำไร่จากเป็นทั้งอาชีพเสริมให้กับบางครัวเรือน และเป็นอาชีพหลักในหลายครัวเรือนที่สามารถทำจากได้ตลอดทั้งปี จากการสัมภาษณ์ชุมชนพบว่า ครัวเรือนที่ทำจากเป็นอาชีพหลักนั้นมีรายได้เพียงพอต่อการใช้จ่าย โดยน้ำตาลปี๊บจำหน่ายปีละ 1,100-1,300 บาท ขึ้นอยู่กับฤดูกาล น้ำตาลผงจำหน่ายกิโลกรัมละ 120 บาท และน้ำผึ้งจากแบบขวด จำหน่ายขวดละ 60 บาท อย่างไรก็ตามรายได้และปริมาณน้ำตาลจากขึ้นอยู่กับคุณภาพของน้ำตาลที่เก็บได้ เป็นผลมาจากคุณภาพน้ำ ปริมาณฝน รวมทั้งศัตรูพืช ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อปริมาณและคุณภาพของน้ำผึ้งจาก

ภาพที่ 10 การนำใบจากมาทำขนม (ก) ขนมปัดห่อด้วยใบจาก (ข) ขนมจาก

ภาพที่ 11 ผลิตภัณฑ์จากต้นจากเป็นสิ่งของเครื่องใช้ (ก) เสวียนหม้อ (ข) เปี้ยว

1.5) คุณค่าด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ

ป่าจาก นอกจากเป็นแหล่งทำมาหากินและเป็นแหล่งอาหาร แหล่งไม้ใช้สอย แหล่งสมุนไพรแล้ว ป่าจากยังเป็นแนวป้องกัน การกัดเซาะ พังทลายของตลิ่งได้เป็นอย่างดี จากเจริญออกมาใน ดินเค็มหรือดินกร่อยที่เป็นโคลนตมอยู่ริมแม่น้ำลำคลองที่มีน้ำท่วม ถึงตลอดเวลา หรือที่ลุ่มที่เป็นดินค่อนข้างจืด หรือในบางฤดูกาลก็ ขึ้นได้ในดินดอนที่มีน้ำขึ้นถึงแต่จะไม่เจริญออกมา แต่ถ้าต้นจาก ขึ้นอยู่ริมตลิ่งหรือชายเลน แขนงของเหง้าจากจะสามารถแตกขยาย ต่อไปได้ ซึ่งส่งผลให้แม่น้ำลำคลองบางแห่งที่เคยกว้างแคบลงได้ ชาวบ้านเรียกว่า “จากดิน” แต่อย่างไรก็ตามจากก็เป็นพื้นที่ที่ป้องกันการ กัดเซาะชายฝั่ง และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ และแหล่งหา อาหารของชุมชน ซึ่งส่งเสริมให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพใน พื้นที่ได้ (ภาพที่ 12)

2) การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชนขนานนา

2.1) วัตถุประสงค์และลักษณะของเส้นทางท่องเที่ยว

จากการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ ประชุมระดมความคิดเห็นโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่น และการสำรวจพื้นที่พบว่า ป่าจากคือทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน ชุมชน ต้องการให้มีเส้นทางสำหรับการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าจาก โดยให้ ชุมชนเป็นคนเล่าเรื่องราวในจุดท่องเที่ยวต่างๆ ดังตัวอย่างจากการ สัมภาษณ์บุคคลสำคัญท่านหนึ่งในชุมชน

“ชุมชนขนานนามีทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและ วัฒนธรรมที่โดดเด่น โดยเฉพาะป่าจากจะหาที่อื่นที่มีลักษณะเหมือนกับขนานนาในประเทศนี้ไม่มีอีกแล้ว ดังนั้นถ้านักท่องเที่ยวมาเที่ยว นักท่องเที่ยวต้องได้เรียนรู้เกี่ยวกับป่าจาก การทำน้ำผึ้งจากว่าที่มีทำ กันอย่างไร”

(ชุมชนขนานนา เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2560)

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ ทำให้ทราบถึงทรัพยากรที่ สำคัญและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของการออกแบบเส้นทางดังนี้

- 1) เป็นเส้นทางระยะสั้นและสามารถประกอบกิจกรรม ได้ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวป่าจาก
- 2) เป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับวิถีชีวิต ในชุมชนขนานนา โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 3) เป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่สื่อความหมายถึงทรัพยากร ป่าจากที่มีคุณค่าและมีความสำคัญ โดยให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส ธรรมชาติ วิถีชีวิตท้องถิ่น และผลิตภัณฑ์จากป่าจาก

จากวัตถุประสงค์ของการพัฒนาเส้นทาง จึงนำไปสู่ กระบวนการกำหนดลักษณะของเส้นทางท่องเที่ยว จากการประชุม ระดมความคิดเห็นของชุมชนเมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2560 พบว่า ชุมชนต้องการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวป่าจากโดยมีลักษณะ เป็นวงรอบ คือมีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดเป็นบริเวณเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน ซึ่งเส้นทางท่องเที่ยวต้องมีลักษณะดังนี้

- 1) เส้นทางที่จัดทำขึ้นเป็นการท่องเที่ยวที่สามารถเที่ยว ได้ครึ่งวัน หรือ 1 วัน ขึ้นอยู่กับลักษณะของกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว
- 2) เส้นทางท่องเที่ยวต้องประกอบด้วยส่วนที่นำเสนอ เกี่ยวกับธรรมชาติของป่าจากทั้งทางบก และทางน้ำ การแปรรูปจาก ผลิตภัณฑ์จากต้นจาก
- 3) กลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายคือกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ สนใจเรียนรู้ด้านวิถีชีวิตชุมชน สามารถรับได้ต่อครั้งไม่เกิน 20 คน ต่อกลุ่ม
- 4) จุดที่มีการสื่อความหมาย และจัดให้มีการท่องเที่ยว ต้องมีความพร้อมทั้งทางกายภาพและกลุ่มคนที่จะนำเสนอ/นำสื่อ ความหมาย

ภาพที่ 12 ป่าจาก ป้องกันการกัดเซาะของแนวตลิ่ง

5) นักสื่อความหมายในแต่ละจุดต้องมีศักยภาพและมีความพร้อมในการสื่อความหมาย

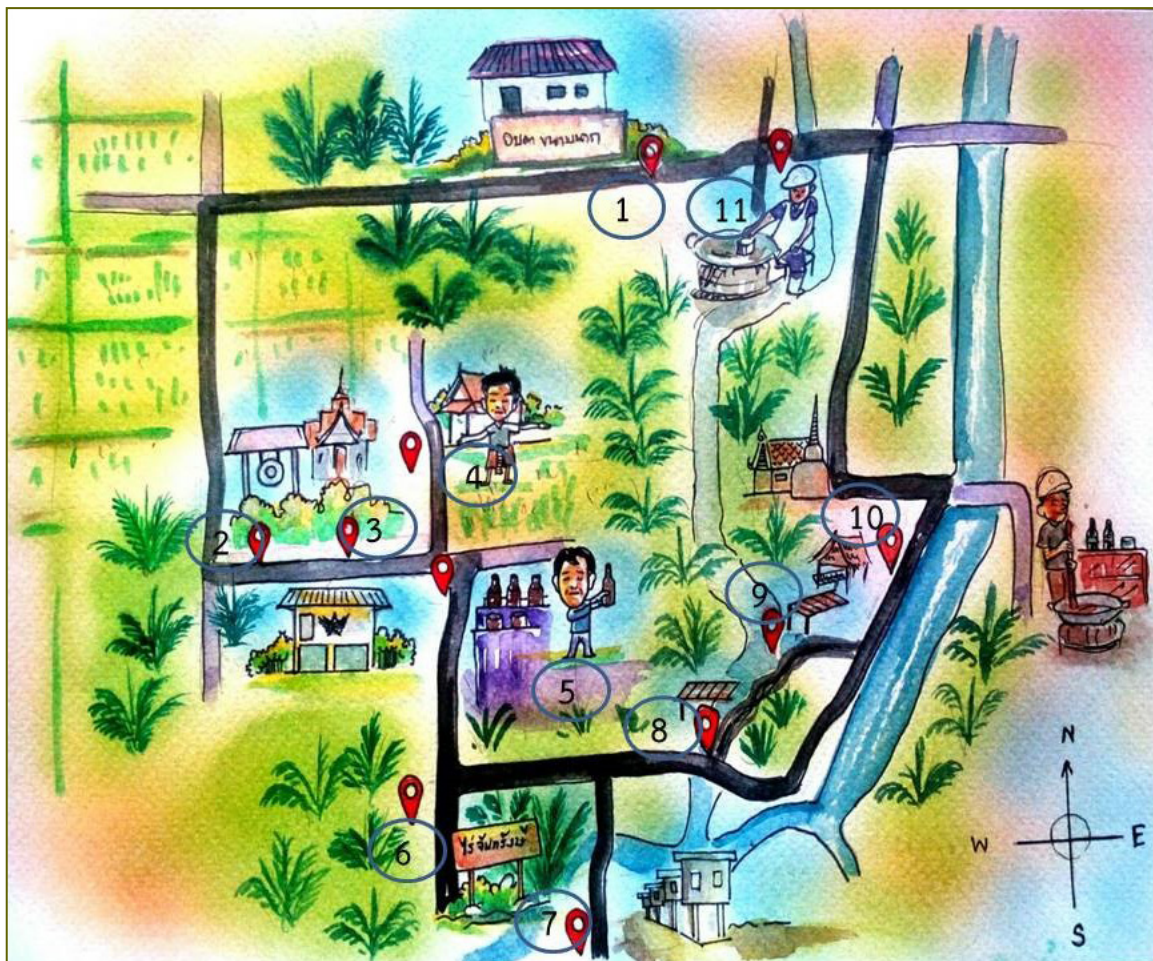
2.2) จุดท่องเที่ยว/นำเสนอในเส้นทางท่องเที่ยว

การกำหนดจุดสื่อความหมายในเส้นทางท่องเที่ยว จากการประชุมระดมความคิดเห็นพบว่า ชุมชนต้องการให้องค์การบริหารส่วนตำบลขนานนาเป็นผู้นำด้านการท่องเที่ยว ดังนั้นจุดเริ่มต้นจึงควรใช้พื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้มีการกล่าวต้อนรับและนำสู่การท่องเที่ยวในชุมชนขนานนาต่อไป ดังท่านหนึ่งกล่าวว่า

“องค์การบริหารส่วนตำบลขนานนาควรเป็นจุดศูนย์กลาง ประสานงานด้านท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว ควรให้ท่านนายก รองนายก หรือตัวแทนชุมชน ได้กล่าวต้อนรับนักท่องเที่ยวก่อนที่จะได้นำเที่ยวไปยังที่อื่นๆ ในชุมชน โดยจุดแรกที่จะต้องไป คือต้องพาไปไหว้พ่อท่านพินก่อนเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และได้รู้จักความเป็นมาของชาวขนานนา”

(ชุมชนขนานนา เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2560)

ดังนั้นการพัฒนาและออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว จึงมีจุดเริ่มต้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล (ภาพที่ 13) และจุดต่อไปคือวัดขนานนา เพื่อเคารพและสักการะพ่อท่านพิน อุดมคุณ จุดที่สามเป็นพิพิธภัณฑ์โรงเรียนวัดขนานนา ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวัดขนานนา จุดนี้สื่อด้านอดีตความเป็นมาของชุมชนขนานนา บุคคลสำคัญของชุมชน และเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำน้ำหวานจาก และจุดที่สี่สื่อด้านการทำน้ำตาลจากพร้อมดื่ม จุดการทำน้ำผึ้งจาก สาธิตการทำ จุดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ป่าจาก และจุดต่อไปคือไร่จันทร์งษ์ ซึ่งไร่จันทร์งษ์เป็นจุดที่แสดงให้เห็นความสำคัญของป่าจากที่มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการทำไร่จากจากนาทุ่งร้าง การเสด็จของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งท่านได้ให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชนขนานนา และต่อยอดประดุษบายน้ำเลือหึ่ง ซึ่งชุมชนต้องการสื่อให้นักท่องเที่ยวทราบถึงความสำคัญของประดุษบายน้ำที่กันน้ำจืดและน้ำเค็ม วิถีชีวิตของชุมชน รวมทั้งระบบนิเวศน้ำจืดและน้ำเค็มที่มีประดุษบายตัวกัน หลังจากนั้นเป็นการล่องเรือชมวิถีชีวิตของชุมชนและความสำคัญของป่าจากโดยใช้เรือพาย ซึ่งจุดนี้ต้องการให้

ภาพที่ 13 เส้นทางท่องเที่ยว “ท่องเที่ยวป่าจาก วิถีคนขนานนา แหล่งลุ่มน้ำปากพอง”

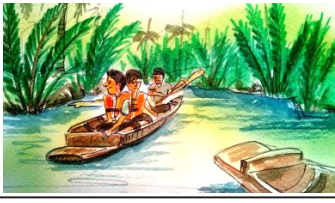
นักท่องเที่ยวได้พักผ่อนและชมป่าจากของคลองท่าเสกที่สวยงาม และจุดขึ้นเรือที่บ้านป่าระพีร์ ซึ่งมีการทำไร่จาก โดยให้นักท่องเที่ยว ได้ทราบถึงความสำคัญของต้นจาก การใช้ประโยชน์ส่วนต่างๆ ของ ต้นจาก ซึ่งจุดนี้นักท่องเที่ยวได้ทำห่อและต้มขนมปัด และรับประทาน ร่วมกัน หลังจากนั้นชมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน แปรรูปน้ำผึ้งจาก จุด ต่อไปคือบ้านคุณวรรณ นาคราช เพื่อศึกษาการแปรรูปน้ำหวานจาก

ในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งการซื้อสินค้า จุดต่อไปคือจุดทำขนมลาที่ใช้ น้ำผึ้งจากเป็นวัตถุดิบที่สำคัญและมีรสชาติที่อร่อยแตกต่างจากที่ อื่น จุดสิ้นสุดของเส้นทางคือที่องค์การบริหารส่วนตำบล โดยมีการ กล่าวสรุปและอำล่านักท่องเที่ยว ซึ่งรายละเอียดและความยาวของ เส้นทางแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การสื่อความหมายในแต่ละสถานีในเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนขนานนก

สถานีที่	สถานีที่	ประเด็นในการสื่อความหมาย	ระยะทางโดยประมาณ จากจุดเริ่มต้นถึงสถานี (กิโลเมตร)
จุดเริ่มต้น	อบต. ขนานนก	เป็นจุดเริ่มต้น ที่นัดพบเจอกันก่อนท่องเที่ยว ให้ ข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทาง แนะนำเส้นทาง	0
สถานีที่ 2	วัดขนานนก 	เคารพสักการะ พ่อท่านพิน อคฺคเสโน ประวัติ ความเป็นมาของวัดขนานนก และความศรัทธา เลื่อมใสของชุมชนต่อพ่อท่านพิน อคฺคเสโน เพื่อ ให้นักท่องเที่ยวได้เห็นถึงสถานที่สำคัญของชุมชน ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน	2.5
สถานีที่ 3	พิพิธภัณฑ์โรงเรียนวัดขนานนก 	แหล่งรวบรวมเครื่องใช้ในอดีตที่เกี่ยวข้องกับ วิถีชีวิตชุมชนขนานนก ได้แก่ เครื่องมือทำการ เกษตร เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือ ทำจาก เป็นต้น รวมทั้งเครื่องมือในการทำน้ำตาล จาก ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้งานในอดีต แสดงให้ นักท่องเที่ยวได้เห็นและเรียนรู้เกี่ยวกับวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องใช้ต่างๆ	2.6
สถานีที่ 4	บ้านคุณทวี จันทลี 	สื่อความหมายเกี่ยวกับวิถีป่าจาก การทำน้ำตาล จากพร้อมดื่ม กระบวนการทำน้ำตาลจากพร้อม ดื่ม ประโยชน์ คุณค่า และภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่ง การทำน้ำตาลจากสามารถทำได้ในบางฤดูกาล เท่านั้น ดังนั้นนักท่องเที่ยวจะได้ต้มน้ำตาลสด และ ได้มีส่วนร่วมในการทำน้ำตาลจาก	3.1
สถานีที่ 5	ร้านขายผลิตภัณฑ์ป่าจาก ไร่จันทรังชี 	จำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์จากป่าจาก ได้แก่ น้ำผึ้ง ผง น้ำผึ้งไซรป์ น้ำส้มจาก เปี้ยว เป็นต้น นักท่องเที่ยว สามารถเลือกซื้อสินค้าได้ และเป็นจุดหนึ่งที่มีการ ขายผลิตภัณฑ์จากชุมชนขนานนก	3.2

ตารางที่ 2 การสื่อความหมายในแต่ละสถานีในเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนขนานนาก (ต่อ)

สถานีที่	สถานที่	ประเด็นในการสื่อความหมาย	ระยะทางโดยประมาณ จากจุดเริ่มต้นถึงสถานี (กิโลเมตร)
สถานีที่ 6	ไร่จันทร์ชัย 	ไร่จากปลูกแห่งแรกของขนานนาก จากนาทุ่งร้าง มาสู่ป่าจาก ในปี พ.ศ. 2544 ความสำคัญของป่าจาก การเสด็จของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และจุดนี้มีการสาธิตการทำ น้ำตาลจากทั้งแบบน้ำผึ้งจาก และน้ำตาลโซม นักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมในการทำ และเรียนรู้เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ของการทำน้ำผึ้งจาก	4.5
สถานีที่ 7	ประตูระบายน้ำเสือเหิง 	โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ประวัติความเป็นมา และความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนขนานนาก รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ ระบบนิเวศน้ำเค็ม และน้ำจืด	5.6
สถานีที่ 8	ห้องเรือชมวิถีชีวิตชุมชนป่าจาก บ้านคุณเจริญ ชื่นสระ-บ้านคุณระพีร์ นนททอง ในคลองดำเสก 	ศึกษาระบบนิเวศป่าจาก ชมวิถีชีวิตของชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณคลองดำเสก ระยะทางประมาณ 500 เมตร เป็นการชมวิถีชีวิตของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สองฝั่งคลอง รวมทั้งได้เรียนรู้ถึงคุณค่าด้านความสำคัญของระบบนิเวศและคุณค่าด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ	10.5
สถานีที่ 9	บ้านคุณระพีร์ นนททอง 	จุดขึ้นเรือ ชมวิถีชีวิตชุมชนในบริเวณคลอง การใช้ประโยชน์จากต้นจาก และการทำน้ำผึ้งจาก รวมทั้งจุดนี้จะมีการสาธิตการทำขนมปัด และผลิตภัณฑ์อื่นๆ ที่ได้จากต้นจาก เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับคุณค่าด้านการเป็นผลิตภัณฑ์และการแปรรูปของจาก	11.1
สถานีที่ 10	แปรรูปน้ำผึ้งจาก บ้านคุณวรรณ นาคราช 	การแปรรูปน้ำผึ้งจาก กระบวนการแปรรูป และการจำหน่ายสินค้า เพื่อเป็นรายได้ของชุมชน ซึ่งเป็นจุดที่มีการสาธิตการทำน้ำตาลผง และให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำ รวมทั้งสามารถเลือกซื้อสินค้าจากการทำน้ำตาลจาก และเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำน้ำตาลจาก	11.6
สถานีที่ 11	บ้านขนมลา โบศรีทอง สูตรโบราณ 	การผลิตขนมลาจากข้าวพันธุ์พื้นเมือง และใช้ส่วนผสมน้ำผึ้งจากเป็นหลัก เป็นจุดการเรียนรู้การนำน้ำตาลจากไปใช้ประโยชน์ในรูปของอาหาร โดยน้ำตาลจากเป็นส่วนผสมที่สำคัญของการทำขนมลา ซึ่งเป็นขนมที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน	14.4
จุดสิ้นสุด	อบต. ขนานนาก	สรุปภาพรวมของวิถีชีวิตของชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้	14.6

เส้นทางท่องเที่ยวมีชื่อว่า “ท่องเที่ยวป่าจาก วิถีคนชนานาก แหล่งลุ่มน้ำปากพนัง” มีระยะทางประมาณ 14.6 กิโลเมตร เพื่อสื่อถึงความสำคัญของป่าจาก และวิถีชีวิตของชุมชนที่อาศัยในลุ่มน้ำปากพนัง ซึ่งเป็นลุ่มน้ำที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป

การเดินทางท่องเที่ยวทางบกใช้รถ และเส้นทางน้ำใช้เรือพาย ซึ่งกลมกลืนกับสภาพพื้นที่และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ฤดูกาลในการท่องเที่ยวป่าจากในชุมชนชนานากคือช่วงเดือนมกราคม-มีนาคม และกรกฎาคม-ตุลาคมของทุกปี

3) การทดสอบเส้นทางท่องเที่ยว

การทดสอบเส้นทางท่องเที่ยวเป็นขั้นตอนสุดท้ายหลังจากมีการออกแบบและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว การดำเนินการทดสอบเส้นทางได้กำหนดให้ชุมชนท้องถิ่น ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ โรงแรม บริษัทนำเที่ยว มาเข้าร่วมการทดสอบเพื่อให้ได้รับข้อเสนอแนะ และการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการและพฤติกรรมของกลุ่มนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน ผลวิจัยพบว่าความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมทดสอบเส้นทางท่องเที่ยว หรือนักท่องเที่ยวจำลอง มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 3.67) ด้านที่ผู้เข้าร่วมมีความพึงพอใจมากที่สุด คือความเป็นมิตรของนักสื่อความหมาย (ค่าเฉลี่ย = 4.13) รองลงมาคือความมีอัธยาศัย ช่วยเหลือของนักสื่อความหมาย (ค่าเฉลี่ย = 4.00)

อย่างไรก็ตามด้านที่ผู้เข้าร่วมมีความพึงพอใจในระดับปานกลางคือด้านเทคนิคและการนำเสนอข้อมูลของนักสื่อความหมาย (ค่าเฉลี่ย = 3.25) (ตารางที่ 3) ทำให้ทราบว่าด้านเทคนิคและการนำเสนอยังต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงให้ดีขึ้นในลำดับต่อไป

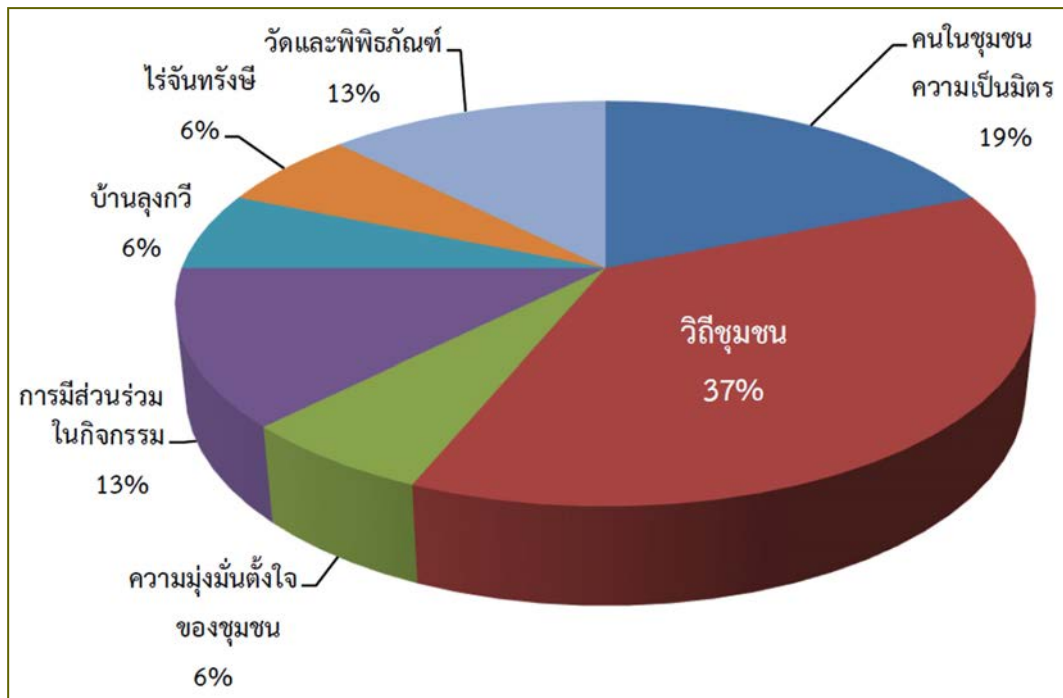
ด้านที่ผู้เข้าร่วมประทับใจกับการท่องเที่ยวในเส้นทางนี้มากที่สุดคือ ความเป็นวิถีชุมชน คิดเป็นร้อยละ 37 รองลงมาคือ คนในชุมชน ความเป็นมิตรไมตรีที่ดีของคนในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 19 และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมและวัดและพิพิธภัณฑ์ร้อยละ 13 (ภาพที่ 14)

ความประทับใจของผู้เข้าร่วมทดสอบเส้นทางท่องเที่ยวที่ประทับใจมากที่สุดคือความเป็นวิถีชุมชน วิถีป่าจากที่มีความผูกพัน และสามารถถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ได้ ดังนั้นจุดเด่นของเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนคือ การแสดงให้ทราบถึงวิถีป่าจากวิถีของคนชนานาก ซึ่งสัมพันธ์และสอดคล้องกับชื่อเรื่องของเส้นทางที่ต้องการนำเสนอให้ทราบถึงวิถีชีวิตของชุมชน วิถีชีวิตของชาวชนานากที่มีความสัมพันธ์และผูกพันกับป่าจากมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ และสืบทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบัน และสิ่งนี้จะต้องยังคงอยู่ในรุ่นต่อไป ซึ่งจะนำมาซึ่งความยั่งยืนและการคงอยู่ของวิถีชีวิตที่สำคัญของชุมชนชนานากต่อไป

ตารางที่ 3 ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมทดสอบเส้นทางท่องเที่ยว

รายการ	$\bar{X}$	SD	แปลผล
1. ระยะทางและความยากง่ายของเส้นทางท่องเที่ยว	3.63	0.50	พึงพอใจมาก
2. ระยะเวลาในการท่องเที่ยวในเส้นทาง	3.56	0.63	พึงพอใจมาก
3. ความหลากหลายและสิ่งดึงดูดของเส้นทาง	3.63	0.62	พึงพอใจมาก
4. เทคนิคและการนำเสนอข้อมูลของนักสื่อความหมาย	3.25	0.58	พึงพอใจปานกลาง
5. เนื้อหาและข้อมูลของการสื่อความหมายในแต่ละจุด	3.50	0.82	พึงพอใจมาก
6. ความเป็นมิตรของนักสื่อความหมาย	4.13	0.62	พึงพอใจมาก
7. ความมีอัธยาศัย ช่วยเหลือของนักสื่อความหมาย	4.00	0.37	พึงพอใจมาก
8. กิจกรรมและสิ่งดึงดูดของทรัพยากรการท่องเที่ยวในเส้นทางท่องเที่ยว	3.56	0.63	พึงพอใจมาก
9. การบริการและการกล่าวต้อนรับของนักสื่อความหมาย	3.50	0.63	พึงพอใจมาก
10. บรรยากาศและความพร้อมของชุมชนและเส้นทางท่องเที่ยว	3.44	0.73	พึงพอใจมาก
11. การบริการอาหารและเครื่องดื่ม	3.81	0.40	พึงพอใจมาก
12. การถ่ายทอดวิถีชีวิตและธรรมชาติในชุมชน	3.88	0.50	พึงพอใจมาก
13. สินค้าที่ระลึก/ผลิตภัณฑ์ชุมชน	3.63	0.50	พึงพอใจมาก
14. ความพึงพอใจโดยรวมในการเดินทางท่องเที่ยวมาเยือนในเส้นทางท่องเที่ยว	3.81	0.83	พึงพอใจมาก
เฉลี่ย	3.67	0.29	พึงพอใจมาก

หมายเหตุ: คะแนน 4.21 – 5.00 หมายถึงพึงพอใจมากที่สุด คะแนน 3.41 – 4.20 หมายถึงพึงพอใจมาก คะแนน 2.61 – 3.40 หมายถึงพึงพอใจปานกลาง คะแนน 1.81 – 2.60 หมายถึงพึงพอใจน้อย และคะแนน 1.00 – 1.80 หมายถึงพึงพอใจน้อยที่สุด

ภาพที่ 14 ความประทับใจมากที่สุดในการท่องเที่ยวในเส้นทางท่องเที่ยว

ผลประเมินข้อสอบถามผู้เข้าร่วมว่าหากในอนาคตเปิดเส้นทางท่องเที่ยว ท่านยินดีที่จะกลับมาท่องเที่ยวอีกหรือไม่ ซึ่งนักท่องเที่ยวร้อยละ 94 ตอบว่าจะกลับมาเยือนหรือมาท่องเที่ยวในชุมชนขนาดมาก แสดงถึงความพึงพอใจและความต้องการรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าจากที่มีการทำและจำหน่ายน้ำหวานจาก นับได้ว่าขนาดมากเป็นพื้นที่ที่มีป่าจากจำนวนมากและยากที่จะมีพื้นที่อื่นเหมือนขนาดมากได้ จึงเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนอย่างแท้จริง

อภิปรายผล

จากการศึกษาคุณค่าและวิถีชีวิตของชุมชนชี้ให้เห็นว่า ชุมชนขนาดมากมีความผูกพันกับพื้นที่ป่าจากมาเป็นเวลาช้านาน และการทำป่าจากมีการสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ จากการศึกษาของศักดิ์ชัย ปิ่นเพชร (2558) พบว่า พื้นที่ภาคใต้ที่มีการทำน้ำตาลจากใน 2 จังหวัด คือ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดตรัง ไม่มีการทำป่าจากที่มีความผูกพันและการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งไม่ได้ทำจากเป็นอาชีพหลักเหมือนกับตำบลขนาดมาก อำเภอปากพนัง ดังนั้นตำบลขนาดมาก อำเภอปากพนัง จึงได้ชื่อว่าเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญของการทำน้ำตาลจากอย่างยิ่ง ซึ่งชี้ให้เห็นความสำคัญของการทำน้ำตาลจากที่มีคุณค่าและเกี่ยวเนื่องกับชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ สุรินทร์ สุวรรณรัตน์ (2558) ยังได้กล่าวถึงคุณค่า

และความสำคัญของป่าจากในด้านการผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ของเครื่องใช้ต่างๆ ว่า ต้นจากสามารถใช้ประโยชน์ได้หลายส่วน ตั้งแต่ใบ ทางใบ พอนใบ ซึ่งสามารถนำมาผลิตเป็นสิ่งของเครื่องใช้ ได้แก่ ต่บจากที่ใช้ทำหลังคาและผนังบ้าน การนำมาทอขนม เช่น ขนมปัดขนมจาก เป็นต้น รวมทั้งในพื้นที่ตำบลขนาดมากมีการใช้ประโยชน์ต้นจากเป็นหลัก คือ การทำน้ำตาลจาก โดยทำทั้งบริเวณพื้นที่น้ำจืดและน้ำเค็ม ซึ่งในรอบ 1 ปี สามารถทำน้ำตาลจากได้ 9 เดือน สร้างรายได้ให้กับชุมชน (จันทิรา รัตนรัตน์, 2559) ดังนั้นป่าจากจึงมีความสำคัญกับชุมชนในด้านการเป็นแหล่งรายได้

นอกจากนี้ป่าจากยังนำไปสู่การดูแลสุขภาพทรัพยากรในพื้นที่และเป็นการสร้างความตระหนักในด้านการอนุรักษ์ป่าจาก การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีส่วนนำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรจากการศึกษาของ กัลยารัตน์ ศิริรัตน์ (2559) พบว่า ในปัจจุบันการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดนครศรีธรรมราชได้รับความนิยมน้อยอย่างแพร่หลาย และได้รับความสนใจจากประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดนครศรีธรรมราชจากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราชพบว่า ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเห็นข้อดีของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งในด้านการกระตุ้นเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์และปกป้องทรัพยากร รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงพื้นที่ ดังนั้นการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ตำบลขนาดมาก อำเภอปากพนังจึงนำไปสู่การอนุรักษ์และสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

ด้านการออกแบบและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว จากผลการทดสอบเส้นทางท่องเที่ยวพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ประทับใจในด้านวิถีชุมชนมากที่สุด ซึ่งเป็นวิถีชุมชนที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศป่าจาก มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษในการทำน้ำตาลจาก ซึ่งเป็นจุดเด่นของชุมชนขนานนาก ดังนั้นการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวต้องสอดคล้องกับจุดเด่นของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวของ เสริมศิริ นิลดำ และคณะ (2560) ที่พบว่าลักษณะของชุมชนเป็นปัจจัยที่สำคัญมากต่อการท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนต้องตระหนักถึงความสำคัญของตน เพื่อที่จะถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวได้อย่างภาคภูมิใจให้นักท่องเที่ยวในด้านวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชาติพันธุ์ได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งจากการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวซึ่งงานวิจัยของ สุขุม คงดิษฐ์ และคณะ (2560) พบว่า การท่องเที่ยวเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนต้องแสดงถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นถึงกิจกรรมที่ชุมชนได้ทำร่วมกัน

จากการประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวพบว่านักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในด้านความเป็นมิตรของนักสื่อความหมายมากที่สุด และรองลงมาคือความมีอัธยาศัย ช่วยเหลือของนักสื่อความหมาย ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของชุมชนที่มีความยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยว จากจิตใจและความรู้สึกที่แท้จริงของนักสื่อความหมายที่ต้องการดำเนินการท่องเที่ยว และแสดงออกมาซึ่งลักษณะของการต้อนรับ เป็นมิตร อัธยาศัยที่ดี แต่อย่างไรก็ตามในด้านเทคนิคและการนำเสนอข้อมูลของนักสื่อความหมายนั้น มีคำแนะนำความพึงพอใจค่อนข้างต่ำ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากชุมชนอยู่ในช่วงเริ่มต้นการดำเนินการท่องเที่ยว และเป็นการนำชมและสื่อความหมายครั้งแรก จึงอาจส่งผลให้นักสื่อความหมายไม่ชำนาญและมีเทคนิคที่ไม่ดีพอ ถ้านักสื่อความหมายได้ฝึกปฏิบัติและนำเสนอบ่อยครั้งขึ้น นักสื่อความหมายจะมีเทคนิคที่ดีและนำมาซึ่งความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวในระดับมากได้

การดำเนินการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์นั้น การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งแต่ละชุมชนนั้นมีความโดดเด่น วิถีชีวิตและคุณค่าที่แตกต่างกัน ดังนั้นจำเป็นต้องมีการค้นหาและนำไปสู่การถ่ายทอดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวต่อไป จากการศึกษาของ เลหุล้า ตรีเอกานุกูล (2561) พบว่า ทูตด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเวียงเชียงแสนมี 5 ด้าน ได้แก่ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านอาหาร ด้านประเพณีและวัฒนธรรม อันเป็นวิถีอันดีงามของชุมชน ด้านหัตถกรรม และด้านดนตรีและนาฏศิลป์ นอกจากนี้ ธงชัย นิติรัฐ สุวรรณ และคณะ (2561) ยังชี้ให้เห็นว่าการจัดการเชิงอนุรักษ์ให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ศักยภาพของอาชีพของชุมชน ศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน ดังนั้นชุมชนขนานนาก ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความพร้อมด้านศักยภาพ

ของชุมชน ด้านแหล่งท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชน จะสามารถขับเคลื่อนให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไปได้

สรุปผล

ขนานนากเป็นพื้นที่ที่มีป่าจากหรือไร่จากจำนวนมาก ชุมชนขนานนากมีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ มีความเกี่ยวเนื่องกับพื้นที่ป่าจาก และวิธีการทำน้ำผึ้งจากที่ถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ปัจจุบันการทำน้ำผึ้งจากหรือน้ำตาลจาก มีการทำเพิ่มมากขึ้นผลผลิตที่ได้สามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ขายได้ราคาดีเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน การแปรรูปน้ำผึ้งจากและกรรมวิธีการทำทำให้ชุมชนในพื้นที่ได้ใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากรุ่นบรรพบุรุษ จากลักษณะดังกล่าวส่งผลให้ป่าจากมีคุณค่าและความสำคัญ 5 ด้าน คือ 1) การอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น 2) การเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร 3) การเป็นวัตถุดิบในการผลิตสิ่งของเครื่องใช้ 4) การเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และ 5) การอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ

จากคุณค่าและความสำคัญของป่าจาก ได้นำการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากร โดยออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต กระบวนการทำน้ำตาลจาก โดยใช้ชื่อเส้นทางว่า “ท่องเที่ยวป่าจาก วิถีคนขนานนาก แห่งลุ่มน้ำปากพนัง” การพัฒนาเส้นทางเป็นลักษณะวงรอบ ระยะทาง 14.6 กิโลเมตร สามารถเที่ยวได้ครึ่งวัน หรือปรับเป็น 1 วัน ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและการมีส่วนร่วมที่ชุมชนจัดให้นักท่องเที่ยว ฤดูกาลในการท่องเที่ยวป่าจากคือช่วงเดือนมกราคม-มีนาคม และช่วงเดือนกรกฎาคม-ตุลาคม ของทุกปี การทดสอบเส้นทางท่องเที่ยวพบว่านักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.67 และมีความประทับใจอย่างยิ่งเกี่ยวกับวิถีชุมชน และความเป็นมิตรไมตรีของชุมชน ดังนั้นการท่องเที่ยวในชุมชนขนานนากจึงต้องให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตชุมชนที่เกี่ยวข้องเนื่องกับป่าจากทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ และด้านวัฒนธรรม

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ชุมชนขนานนาก ควรคำนึงถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ 1) ด้านพื้นที่ต้องอนุรักษ์ทรัพยากรป่าจากและวิถีชีวิตชุมชน 2) ด้านองค์กรและการมีส่วนร่วม ต้องมีการจัดการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการท่องเที่ยว โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้นำ 3) ด้านกิจกรรม มีการดำเนินการท่องเที่ยวโดยใช้ทรัพยากรและเส้นทางท่องเที่ยวในการดำเนินงาน และ 4) ด้านการจัดการ ชุมชนมีการจัดการนักท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม ให้น้ำดื่มและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว มีลักษณะการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้โครงการ การสร้างความมั่นคงด้านอาชีพในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ร่วมกับมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ที่ให้การสนับสนุน เป็นผู้ให้โอกาสผู้วิจัยได้พัฒนางานทางด้านวิชาการและการวิจัย โครงการวิจัย สัญญาทุนเลขที่ WU-TRF-ABC60_07 จนสามารถสร้างผลงานวิจัยได้บรรลุตามความมุ่งหมาย

ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ อีกทั้งขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยและนวัตกรรม คณะบดีสำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ที่ได้ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการทำงานวิจัยในครั้งนี้จนประสบความสำเร็จ และที่สำคัญที่สุดขอขอบพระคุณนายกองค์การบริหารส่วนตำบลขนานนาก คุณณัฏฐ์ อ่อนศรีทอง และชุมชนขนานนาก อำเภอปากพนัง ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ ร่วมใจในการออกแบบพัฒนาเส้นทางจนประสบความสำเร็จลุล่วงด้วยดี

บรรณานุกรม

- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2553). *การจัดการป่าจากในลุ่มน้ำปากพนัง*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2559). *การจัดการป่าจาก*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กัลยารัตน์ ศิริรัตน์. (2559). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารนาคนุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช*, 8(1), 1-8.
- จันทิรา รัตนรัตน์. (2559). การจัดทำฐานข้อมูลป่าจากในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ร่วมกับชุมชน: กรณีศึกษา ตำบลขนานนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 35(2), 167-173.
- ธงชัย นิตริฐสุวรรณ, นัยนา คำกันคิลป์ และ จันทรีสว่าง งามผ่องใส. (2561). ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บูมมา โดยชุมชนประมง บ้านทองสตาร์ จังหวัดตรัง. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 10(4), 293-305.
- เลหล้ำ ตรีเอกานุกุล. (2561). ศักยภาพทุนชุมชนเพื่อการเป็นพื้นที่พิเศษด้านการท่องเที่ยว เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน จังหวัดเชียงราย. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 10(2), 146-159.
- ศักดิ์ชัย ปิ่นเพชร. (2558). *โครงการน้ำผึ้งจาก วิถีคนขนานนากแห่งลุ่มน้ำปากพนัง (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.
- สุชุม คงดิษฐ์, วรวิภา พรหมศิลป์, ธนรัตน์ รัตนพงศ์ระ, จิตภา เร่งมีศรีสุข และ ชารนี นวสินี. (2560). รูปแบบและกิจกรรมที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวในเขตเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 9(4), 314-326.
- สุรินทร์ สุวรรณรัตน์. (2558). *จากพืชหมักจรรยาที่บ้านขนานนาก*. นครศรีธรรมราช: โรงพิมพ์ดีชัย.
- เสริมศิริ นิลคำ, กษิตศ ใจผาวัง, จิราพร ขุนศรี, เบญจวรรณ เบญจกรณ์, ศิริพรรณ จินะบุญเรือง, นิเวศ จินะบุญเรือง และ พิรญา ชื่นวงศ์. (2560). การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 12(1), 26-37.